

Radosław Krajniak

Imiona przedstawicieli duchowieństwa pruskich kapituł katedralnych w średniowieczu : próba wykorzystania materiału onomastycznego do badań nad kultem świętych

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 1 (271), 79-89

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Radosław Krajniak

IMIONA PRZEDSTAWICIELI DUCHOWIEŃSTWA PRUSKICH KAPITUŁ KATEDRALNYCH W ŚREDNIOWIECZU. PRÓBA WYKORZYSTANIA MATERIAŁU ONOMASTYCZNEGO DO BADAŃ NAD KULTEM ŚWIĘTYCH

Wieloletnie badania językoznawców i historyków pokazały, iż imienia nie należy traktować tylko jako miana osobistego nadawanego głównie dla identyfikacji¹. Jak zaznaczyła już jakiś czas temu Maria Malec, nadawanie imion na chrzcie było jednym z przejawów kultu świętych, a wybranie przez rodzica dla swego potomka imienia świętego miało gwarantować mu jego opiekę². Również Eugeniusz Wiśniowski uznał imiona pewnych grup społecznych za nośnik popularności świętych patronów³. O wpływie kultu świętych na imiennictwo polskiego rycerstwa średniowiecznego pisał Krzysztof Mosingiewicz⁴. W związku z rozwojem kultu św. Floriana w Polsce, wskazał on chociażby na zadomowienie się tego imienia w rodach Awdańców i Nagodzciców, a także pokazał, co jest szczególnie istotne ze względu na temat prowadzonych tu rozważań, iż także wezwania kościołów wpływały na imiennictwo, choć tylko w skali lokalnej⁵. Zastrzec tu jednak należy, iż badania te, choć pokazują ślady pewnej obecności w imionach kultu świętych, są obarczone sporym ryzykiem. Wpływ na nadawanie imienia osobie nowo narodzonej mogły mieć bowiem czynniki niewiele z religią mające wspólnego, mianowicie moda, tradycja rodzinna, a nawet przesady⁶.

¹ Na temat samego imienia zob. m.in. S. Szymik, *Imię*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 7, Lublin 1997, szp. 57–58.

² M. Malec, *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994, s. 5.

³ E. Wiśniowski, *Z problematyki kultu świętych*, w: *Peregrinatio ad veritatem. Studia ofiarowane profesor Aleksandrze Witkowskiej OSU z okazji 40-lecia pracy naukowej*, pod red. U. Borkowskiej, Cz. Deptuły, R. Knańskiego, Z. Piłata, E. Wiśniowskiego, Lublin 2004, s. 577.

⁴ K. Mosingiewicz, *Imię jako źródło w badaniach genealogicznych*, w: *Genealogia – problemy metodyczne w badaniach nad polskim społeczeństwem średniowiecznym na tle porównawczym*, pod red. J. Hertla, Toruń 1982, ss. 93–95.

⁵ *Ibidem*, ss. 94–95.

⁶ E. Wiśniowski, *op. cit.*, s. 577.

Znając te zagrożenia, autor niniejszego opracowania zdecydował się jednak na próbę analizy imion duchowieństwa pruskich kapituł katedralnych. Celem dociekań jest nie tylko pokazanie, jakie imiona nosili średniowieczni duchowni kapituł pruskich i jacy święci zostali w tych imionach upamiętnieni, ale także próba zastanowienia się, czy na nadawanie przyszłym duchownym takiego, a nie innego miana mogły mieć wpływ choćby lokalne kultury świętych.

Badania nad imiennictwem mają w polskiej nauce już pewną tradycję. Oprócz językoznawców tematyką tą zajmowali się również historycy. Wśród ciekawszych pozycji warto wspomnieć o monografii, którą opracował Jacek Hertel, a która dotyczyła imiennictwa dynastii piastowskiej we wczesnym średniowieczu⁷, cytowaną już pracę językoznawcy Marii Malec o imionach chrześcijańskich w średniowiecznej Polsce⁸, zestawienie przez Krzysztofa Mikulskiego dla Torunia na przestrzeni kilku stuleci najpopularniejszych imion męskich i żeńskich⁹, czy też artykuł Anny Becker o imionach świętych wśród rycerzy za czasów panowania Bolesława Wstydliego¹⁰. Kilku zestawień imion dokonał już przed wielu laty Jan Bystroń. Wymienił m.in. imiona występujące w aktach krakowskich w latach 1390–1416, imiona ziemian sandomierskich z 1508 r., szlachty ziemi bielskiej z 1528 r., włościan ziemi dobrzyńskiej z 1564 r. oraz szlachty województwa rawskiego z 1579 r.¹¹ Ostatnio także listę imion beneficjariuszy występujących w *Księdze dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529* podał Eugeniusz Wiśniowski, a rozbudowane badania nad imionami rycerstwa ziemi choszczeńskiej poprowadził Grzegorz Jacek Brzustowicz¹².

Dotychczas jednak nie zostały poddane kompleksowej analizie imiona duchowieństwa kapitulnego, choć warto wskazać pracę, która stała się inspiracją do napisania tych słów. Oto w piątym rozdziale zatytułowanym *Onomastyka* swojej rozprawy habilitacyjnej poświęconej problematyce kultu świętych w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach, Waldemar Rozyńkowski poddaje analizie imiona duchowieństwa dwóch pruskich kapituł – pomezkańskiej i sam-

⁷ J. Hertel, *Imiennictwo dynastii piastowskiej we wcześniejszym średniowieczu*, Warszawa–Poznań–Toruń 1980, passim.

⁸ M. Malec, op. cit., passim.

⁹ K. Mikulski *Pułapka niemożności. Społeczeństwo nowożytnego miasta wobec procesów modernizacyjnych (na przykładzie Torunia w XVII i XVIII wieku)*, Toruń 2004, ss. 258–297.

¹⁰ A. Becker, *Imiona świętych wśród rycerzy w czasach panowania Bolesława Wstydliego*, w: *Kult świętych w Polsce średniowiecznej: materiały z sympozjum naukowego 31 maja 2001*, pod red. E. Piwowarczyk, R. M. Zawadzkiego, Kraków 2003, ss. 39–42.

¹¹ J. Bystroń, *Księga imion w Polsce używanych*, Warszawa 1938, ss. 70–76.

¹² E. Wiśniowski, op. cit., ss. 577–578; G. J. Brzustowicz, *Imiona rycerstwa ziemi choszczeńskiej*, cz. 1, *Przegląd Zachodniopomorski* (dalej: PZ), 2005, t. 20, z. 2, ss. 7–34; cz. 2, PZ, 2005, t. 20, z. 4, ss. 75–106; cz. 3, PZ, 2006, t. 21, z. 1, ss. 13–40.

bijskiej¹³. Ambicją autora tych słów jest poszerzenie zagadnienia podjętego przez Rozynkowskiego o dwie pozostałe pruskie kapituły katedralne – chełmińską i warmińską.

Cztery kapituły katedralne, interesujące nas w tej pracy, grupujące na przestrzeni wielu lat sporą rzeszę duchowieństwa, fundowane były w latach 1251–1294. Pierwszą kapitułą powstałą na terenie państwa krzyżackiego była kapituła chełmińska powołana w 1251 r. jako korporacja reguły augustiańskiej, ale od 1264 r. funkcjonująca już jako kapituła krzyżacka po inkorporowaniu jej do zakonu krzyżackiego. Dalej powołane zostały kapituły: warmińska w 1260 r., która zachowała pewną niezależność i nie została inkorporowana do zakonu krzyżackiego, pomezkańska w 1284 r. i sambijska – pierwszy raz fundowana w 1285, drugi w 1294 r., obydwie od razu jako krzyżackie¹⁴. Również czas ich funkcjonowania w ramach państwa zakonu krzyżackiego w Prusach nie był jednolity, o czym kilka słów niżej.

Chronologicznie praca obejmuje lata 1255–1525/1527. W 1255 r. spotykamy bowiem pierwszych duchownych kapituły katedralnej chełmińskiej¹⁵,

¹³ W. Rozynkowski, *Omnes sancti et sanctae dei. Studium nad kultem świętych w diecezjach pruskich państwa zakonu krzyżackiego*, Malbork 2006, ss. 247–250.

¹⁴ Ważniejsza literatura na ich temat: *Die Domkapitel des Deutschen Ordens in Preußen und Livland*, pod red. R. Biskupa i M. Glauerta, Münster 2004, passim; R. Krajniak, *Prepozyci krzyżackiej kapituły katedralnej w Chełmży w latach 1266–1457*, *Zapiski Historyczne* (dalej: ZH), 2010, t. 75, z. 3, ss. 7–37; A. Radziwiński, *Kościół w państwie krzyżackim w Prusach 1409–1525*, w: *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*, red. M. Biskup i R. Czaja, Warszawa 2008, ss. 57–95, 155–201; idem, *Entstehung, Inkorporation, und ursprüngliche Ausstattung des mittelalterlichen Domkapitels in Kulmsee*, w: *Die Domkapitel*, ss. 33–52; idem, *Powstanie i organizacja średniowiecznej kapituły katedralnej w Chełmży*, w: *Szkice regionalne. Zapiski chełmińskie*, Toruń 2003, ss. 51–80; idem, *Biskupstwa państwa krzyżackiego w Prusach XIII–XV wieku. Z dziejów organizacji kościelnej i duchowieństwa*, Toruń 1999, ss. 28–57, 88–137; idem, *Z dziejów kształtowania i organizacji kapituł krzyżackich. Inkorporacje pruskich kapituł katedralnych do zakonu krzyżackiego*, w: *Zakon krzyżacki a społeczeństwo państwa w Prusach. Zbiór studiów*, pod red. Z. H. Nowaka, Toruń 1995, ss. 123–135; idem, *Fundacja i inkorporacja kapituły katedralnej w Chełmży oraz załamanie się misji dominikańskiej w Prusach w połowie XIII w.*, ZH, 1991, t. 56, z. 2–3, ss. 7–24; J. Powierski, *O początkach miasta Chełmży i kapituły chełmińskiej (chełmińskiej)*, w: *Ojczyzna bliższa i dalsza. Studia historyczne ofiarowane Feliksowi Kirykowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, pod red. J. Chrobaczyńskiego, A. Jureczki i M. Śliwy, Kraków 1993, ss. 101–123; K. Górski, *Kapituła chełmińska w czasach krzyżackich*, w: idem, *Studia i szkice z dziejów państwa i zakonu krzyżackiego*, Olsztyn 1986, ss. 115–121; idem, *Das Kulmer Domkapitel in den Zeiten des Deutschen Ordens. Zur Bedeutung der Priester in Deutdchen Orden*, w: *Die geistlichen Ritterorden Europas*, Sigmaringen 1980, ss. 329–339; A. Mańkowski, *Pralaci i kanonicy katedralni chełmińscy od założenia kapituły do naszych czasów*, *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, 1926, t. 33, ss. 1–109; 1927, t. 34, ss. 287–416; J. Hoelge, *Das Culmer Domkapitel zu Culmsee im Mittelalter*, *Mitteilungen der Litterarischen Gesellschaft Masovia*, 1913, Bd. 18, ss. 134–161; 1914, Bd. 19, ss. 116–148; M. Glauert, *Das Domkapitel von Pomesanien (1284–1527)*, Toruń 2003, passim (*Prussia Sacra* 1); R. Biskup, *Das Domkapitel von Samland (1285–1525)*, Toruń 2007, passim (*Prussia Sacra* 2); *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej* (dalej: SBKW), oprac. T. Borawska, M. Borzyszkowski, A. Kopiczko, J. Wojtkowski, Olsztyn 1996, passim; K. Wasilewski, *Czynniki autonomii kapituły warmińskiej w średniowieczu*, *Studia Warmińskie*, 1979, t. 16, ss. 355–380; B. Pottel, *Das Domkapitel von Ermland im Mittelalter*, Borna–Leipzig 1911, passim; A. Eichhorn, *Die prälaten des ermländischen Domkapitels*, *Zeitschrift für die Geschichte und Altertums-kunde Ermlands*, 1866, Bd. 3, ss. 305–397, 529–643.

¹⁵ Zob. *Urkundenbuch des Bisthums Culm* (dalej: UB Culm), Bd. 1, bearb. C. P. Woelky, Danzig 1885, nr 37–38.

a rok 1525 jest o tyle ważny, iż wówczas państwo zakonu krzyżackiego zostaje przekształcone w państwo świeckie, a także przestaje funkcjonować krzyżacka kapituła sambijska. Dwa lata później rozwiązana zostaje również kapituła pomezkańska¹⁶. Dodajmy, iż nieco inaczej przedstawia się sytuacja w kapitule w Chełmży. Tamtejsi duchowni interesować nas będą tylko do roku 1466, gdyż wówczas wobec zakończenia wojny trzynastoletniej i warunków drugiego pokoju toruńskiego przestała funkcjonować krzyżacka kapituła chełmżyńska, a diecezja chełmińska miała być włączona do metropolii gnieźnieńskiej¹⁷. Stało się to ostatecznie w latach 1471–1479, kiedy oficjalnie bp Wincenty Kielbasa, za zgodą papieża Sykstusa IV, doprowadził do przywrócenia kapitule charakteru świeckiego, a samą diecezję oddano pod wpływ Kościoła polskiego¹⁸.

Zamieszczony poniżej wykaz najpopularniejszych imion pruskiego duchowieństwa katedralnego z czasów średniowiecza został opracowany na podstawie zarówno literatury przedmiotu, jak i własnych badań. Szczególnie dobrze opracowane zostały w ostatnim czasie monografie dotyczące kapituły pomezkańskiej, autorstwa Mario Glauerta¹⁹ oraz kapituły sambijskiej, pióra Radosława Biskupa²⁰. Również średniowieczne duchowieństwo warmińskie doczekało się swojego autora. Biogramy w ramach *Słownika biograficznego kapituły warmińskiej* przygotowała Teresa Borawska²¹. Natomiast wykazy dotyczące kapituły chełmżyńskiej zostały opracowane na podstawie badań prowadzonych przez piszącego te słowa²², który tym samym zrezygnował z prowadzenia analizy na podstawie niepełnej i zawierającej wiele błędów pracy Alfonsa Mańkowskiego o katedralnym duchowieństwie chełmżyńskim, wydanej niemal sto lat temu²³.

Analizie zostały poddane imiona 107 zidentyfikowanych duchownych kapituły chełmżyńskiej²⁴, 150 kapituły pomezkańskiej²⁵, 328 kapituły warmińskiej²⁶ i 131 kapituły sambijskiej²⁷. Daje to łącznie liczbę 716, która jednak nie odpowiada liczbie zi-

¹⁶ M. Glauert, op. cit., ss. 173–181.

¹⁷ Zob. np. M. Grzegorz, *Analiza dyplomatyczno-sfragistyczna dokumentów traktatu toruńskiego 1466 r.*, Toruń 1970, s. 52.

¹⁸ A. Radziwiński, *Kościół w państwie krzyżackim*, s. 388.

¹⁹ M. Glauert, op. cit., passim.

²⁰ R. Biskup, op. cit., passim.

²¹ SBKW, passim.

²² R. Krajniak, *Prepozyci*, ss. 7–37; idem, *Torunianie w składzie kapituły katedralnej w Chełmży do 1466 roku*, Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym (w druku); idem, *Skład osobowy kapituły katedralnej w Chełmży 1251–1466*, Toruń 2009, mps pracy magisterskiej, passim.

²³ A. Mańkowski, op. cit., passim.

²⁴ Wyniki oparte na własnych badaniach, które doprowadziły do zidentyfikowania 108 duchownych, przy czym dla jednego z nich nie jesteśmy w stanie ustalić imienia.

²⁵ Zob. wykaz alfabetyczny kanoników pomezkańskich: M. Glauert, op. cit., ss. 391–394.

²⁶ Zob. wykaz kanoników warmińskich: SBKW, ss. 309–324.

²⁷ Zob. wykaz alfabetyczny kanoników sambijskich: R. Biskup, op. cit., ss. 308–312.

dentyfikowanego duchowieństwa pruskiego, gdyż na pewno w dwóch, a być może i w nieco większej liczbie przypadków mamy do czynienia z piastowaniem przez jednego duchownego w czasie swojej kariery dwóch kanonii pruskich. Pewność mamy w stosunku do Bartłomieja Rogsenera z Grudziądza, najpierw obecnego w kapitule chełmyńskiej, później w pomezkańskiej²⁸, oraz Mikołaja Goldawa, najpierw kanonika warmińskiego, a następnie chełmyńskiego²⁹. Być może również Bertram, kanonik sambijski z lat 1318–1337 oraz kanonik o tym samym imieniu poświadczony w 1342 r. w kapitule pomezkańskiej to ta sama osoba, a z kolei Mikołaj z Torunia, kanonik w Chełmży w latach 1346–1359 to piszący się tak samo członek kapituły pomezkańskiej poświadczony w latach 1361–1362³⁰. Pewności jednak nie ma. Podobnie sytuacja przedstawia się w wypadku Heidenryka, który jest poświadczony w kapitule pomezkańskiej w latach 1284–1287; duchowny o tym imieniu pojawia się w sambijskim kolegium kanonickim od 1294 do 1302 r. Czy mamy w tym wypadku do czynienia z tą samą osobą? Niestety, nie sposób stwierdzić, choć jest to możliwe. Kolejnym duchownym, co do którego wysuwane są wątpliwości, jest Werner Medderich, który przed wstąpieniem w szeregi kapituły warmińskiej był oficjałem chełmińskim. Pełnienie funkcji oficjała nie daje jeszcze pewności, iż Werner był także członkiem chełmyńskiego kolegium kanonickiego. Jest to jednak bardzo możliwe, gdyż zdecydowana większość jego poprzedników na urzędzie oficjała posiadała także kanonie w Chełmży³¹. Owych ponad siedmuset duchownych pruskich nosiło 107 imion. Wśród tych imion możemy rozróżnić zarówno imiona germańskie (np. Albert, Arnold, Bernard, Bertold, Bertram, Eberhard, Fryderyk, Gerard, Günter, Herman, Konrad, Ludolf, Richard, Walter, Werner), jak i ogólnochrześcijańskie (np. Andrzej, Bartłomiej, Jakub, Jan, Jerzy, Krystian, Maciej, Mar-

²⁸ W składzie kapituły pomezkańskiej obecny był w latach 1468–1492. Jego biogram zob.: M. Glauert, op. cit., ss. 407–409, nr 12. Przedtem jednak był kanonikiem w Chełmży. Zwróćmy uwagę zwłaszcza na nieznaną Glauertowi dokument z 8 VI 1455 r. poświadczający Bartłomieja Rogsenera jako kanonika chełmyńskiego, a opublikowany w *Księdze długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej*, wyd. K. Ciesielska i I. Janosz-Biskupowa, Toruń 1964 (Fontes TNT 55), nr 60.

²⁹ Zob. jego biogram: SBKW, ss. 71–72. W kapitule chełmyńskiej jako jej prepozyt poświadczony jest od 11 VI 1425 do 1428 r., zob. UB Culm, nr 532 (11 VI 1425), 539 (1426); *Codex diplomaticus Warmiensis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands*, Bd. 4, hrsg. V. Röhrich, F. Liedke, H. Schmauch, Braunsberg 1935, nr 222 (31 I 1428); UB Culm, nr 545 (1428), jako dziekan 2 II 1429 r. (zob. UB Culm, nr 547).

³⁰ Zob. R. Krajniak, *Torunianie* (w druku); M. Glauert, op. cit., s. 523.

³¹ SBKW, ss. 165–166, gdzie autorka biogramu, Teresa Borawska, uznała go za kanonika chełmińskiego i proboszcza w Lubawie, które to beneficja miał posiadać od 1457 r. Nie wspomina jednak o pełnieniu przez niego funkcji oficjała. Znany jest natomiast dokument z 1 V 1457 r., w którym Werner nazwany jest oficjałem chełmińskim i plebanem w Elblągu (nie w Lubawie, jak chciała Borawska), zob. Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta Miasta Torunia, Dokumenty i listy, Kat. I, nr 1739; zob. także, A. Radziwiński, J. Tandecki, *Katalog dokumentów i listów krzyżackich oraz dotyczących wojny trzynastoletniej z Archiwum Państwowego w Toruniu*, t. 2 (1454–1510), Warszawa 1998, s. 83, nr 182. O oficjałach w państwie zakonu krzyżackiego zob. również: R. Krajniak, *Kilka uwag o wykazach oficjałów i otoczeniu biskupów pruskich w średniowieczu na marginesie pracy Marca Jarzembowskiego*, ZH, 2010, t. 75, z. 3, ss. 131–142.

cin, Mikołaj, Piotr, Szymon Wawrzyniec). Jak zauważył Grzegorz Jacek Brzustowicz, w propagowaniu imion ogólnochrześcijańskich niebagatelną rolę odgrywały patrocinia³².

Cztery zamieszczone na końcu artykułu tabele, stanowiące podstawę analizy, zawierają następujące informacje: w tabeli nr 1 przedstawiono alfabetycznie wszystkie imiona, które nosili zidentyfikowani prałaci i kanonicy średniowiecznych kapituł pruskich. W drugiej tabeli podane zostały imiona pruskiego kleru katedralnego, które były noszone przez nie mniej niż pięciu duchownych. Trzecia tabela wymienia wezwania świętych rodzaju męskiego, którzy byli patronami wszystkich obiektów sakralnych z terenu państwa zakonu krzyżackiego w Prusach (takich świętych udało się ustalić siedemnastu). Wykaz obejmuje zarówno patronów kościołów katedralnych, parafialnych, filialnych, szpitalnych, jak również kaplic. Z kolei czwarta tabela zestawia patrocinia z imionami duchownych.

Przechodząc do analizy danych zawartych w tabelach, warto podkreślić szczególną popularność imienia Jan, które nosiło aż 177 duchownych. Również św. Jan (łącznie Jan Chrzciciel i Jan Ewangelista) jest w zasadzie jednym z najpopularniejszych świętych z terenu państwa krzyżackiego (znamy 37 wezwań janowych), gdyż obiektów sakralnych noszących wezwanie św. Mikołaja znamy tylko o jeden więcej, a św. Jerzy, wyprzedzający zarówno Jana, jak i Mikołaja w liczbie patrociniów (50 znanych wezwań), był prawie wyłącznie patronem kościołów szpitalnych.

Drugim najpopularniejszym imieniem wśród duchowieństwa pruskiego było imię Mikołaj (nosiło je 82 duchownych), które, jak podano wyżej, było również bardzo popularne przy wyborze świętego patrona dla kościołów i kaplic (38 znanych wezwań). Od razu zaznaczmy, że najpopularniejsze z męskich wezwań, a więc św. Jerzy, nie miało wielu odpowiedników wśród duchowieństwa noszącego takie imię. Znamy bowiem jedynie dziewięciu duchownych o imieniu Jerzy, przy czym np. w kapitule chełmyńskiej przez cały okres krzyżacki imię to nie zostało odnotowane.

Znamienne jest liczne występowanie wśród pruskiego kleru imienia Henryk (60 razy), którego brak z kolei wśród świętych patronów z terenu państwa zakonu krzyżackiego. Kult św. Henryka, cesarza, był jednak dość rozwinięty i, jak podaje Waldemar Rozykowski, wysokiej częstotliwości występowania tego imienia należy doszukiwać się w różnorodnych związkach (kultura, osadnictwo) tego terenu z cesarstwem niemieckim³³.

Jak pokazuje dalsza analiza poniżej zamieszczonych tabel, na tym terenie popularne były również takie imiona, jak: Wawrzyniec, Jakub, Bartłomiej, Mar-

³² G. J. Brzustowicz, op. cit., ss. 8–10.

³³ W. Rozykowski, *Ommes sancti*, s. 249.

cin czy też Andrzej, co potwierdza dość znaczna liczba zarówno duchownych noszących to imię, jak i liczba obiektów sakralnych poświęconych danemu świętemu. Dziwić może natomiast znikoma liczba wśród duchowieństwa imienia Wojciech, mimo iż św. Wojciech był patronem diecezji sambijskiej. Należy zresztą ostrożnie podchodzić do samego imienia Wojciech, którego odpowiednikiem jest przecież imię Albert (Adalbert), noszone przez pruskie duchowieństwo.

Ciekawe spostrzeżenia może przynieść analiza imion i patrociniów poszczególnych diecezji. We wszystkich czterech pruskich kapitułach katedralnych kolejność pierwszych trzech najpopularniejszych imion jest jednakowa. Najczęściej spotykamy więc Janów, a dalej Mikołajów i Henryków. Jan i Mikołaj to obok Jerzego także najpopularniejsi święci patronowie w diecezjach chełmińskiej i pomezkańskiej. W diecezji warmińskiej Jan pozostaje popularny wśród kościelnych wezwań, natomiast Mikołaja w liczbie wezwań wyprzedzają Wawrzyniec i Jakub. Interesująco wygląda też przykład diecezji sambijskiej, w której nie odnotowujemy żadnego wezwania janowego, a najpopularniejszymi świętymi patronami są Jerzy i Wojciech.

Przy prowadzonej w tej pracy analizie nie należy zapominać o pochodzeniu geograficznym członków kapituł pruskich. Dotychczasowe badania pokazują, iż znaczny odsetek duchownych skupionych przy kościołach katedralnych (może poza pierwszymi latami istnienia kapituł) rekrutował się właśnie z terenu diecezji pruskich, choć szczególnie silnie zjawisko to widać dopiero od połowy XIV, a szczególnie w XV w.³⁴ Nie należy więc sądzić, iż imiona nadawane przyszłym duchownym były wyrazem tylko panującej wówczas mody, ale w dużej mierze stanowiły o popularności lokalnych świętych. Przekonują o tym choćby liczne patrocinia św. Jana i Mikołaja i równie licznie występujące duchowieństwo noszące takie imiona³⁵. W związku z powyższym można zaryzykować twierdzenie, iż imiona duchownych zawierają znamiona lokalnych kultów świętych patronów.

Podsumowując, należy zauważyć, iż mimo pewnego ryzyka w prowadzeniu podobnych badań, można wysnuwać z nich całkiem ciekawe wnioski. Ustalenia takie muszą być jednak poprzedzone gruntownymi badaniami nad pochodzeniem terytorialnym analizowanych grup społecznych, badaniami nad prawem patronatu, w tym nad niezwykle ciężkimi do uchwycenia intencjami fundato-

³⁴ Zob. R. Biskup, op. cit., ss. 283–290; M. Glauert, op. cit., ss. 274–279. Przewaga duchowieństwa rekrutującego się z terenu państwa krzyżackiego występuje też w kapitule chełmińskiej, zob. R. Krajniak, *Prepozyci*, s. 10; idem, *Skład osobowy*, ss. 38–43. Pokazują to również już starsze, nieprecyzyjne ustalenia Karola Górskiego, oparte na nie najlepszych badaniach Alfonsa Mańkowskiego, zob. K. Górski, *Das Kulmer Domkapitel*, s. 332.

³⁵ W. Rozykowski, *Omnēs sancti*, s. 249.

rów, dlaczego wybrane zostało takie, a nie inne wezwanie, a także nad rozwojem osadnictwa danego regionu. Miejmy nadzieję, że tak prowadzone badania pozwolą udowodnić wpływ wezwań obiektów sakralnych na nadawanie imion członkom różnych grup społecznych. Być może ustalenia tego artykułu spowodują, iż znajdą się bardziej dociekliwi badacze, którzy zechcą poszerzyć badania nad podobnymi zagadnieniami. Autor tych słów zdaje sobie również sprawę, że być może ze względu na spore ryzyko związane z tego typu badaniami pojawia się głosy, że powyższe dociekania nie mają większego sensu. Tak czy inaczej ewentualna krytyka i dyskusja może przynieść nauce jedynie pożytek.

Tabela 1

**Imiona duchowieństwa pruskich kapituł katedralnych do 1525 r.
w układzie alfabetycznym**

A	Achacy, Albert (Wojciech?), Aleksander, Ambroży, Andrzej, Antoni, Arnold, Augustyn
B	Baltazar, Bartłomiej, Bernhard, Bertold, Bertram
C=K	Kacper (Kaspar), Klemens, Konrad, Krystian, Krzysztof
D	Dawid, Dietmar, Dytryk
E	Eberhard, Eliaz (Heliasz), Eneasz, Engelbert, Enoch, Erazm, Eustachy (Stacius)
F	Fabian, Feliks, Filip, Franciszek, Fridel, Friedrich
G	Gabriel, Gelbert, Gerhard, Gerwin, Gisebert, Gobelo, Gotfryd, Gotschalk, Günther
H	Hartmud, Hartwich, Heidenryk, Helmyk, Henryk, Herman, Hieronim (Jeronim) Hildebrand
I	–
J	Jakub, Jan, Jerzy, Johannson, Jodok, Jordan
K=C	zob. wyżej
L	Leonard, Lewald, Lifard, Ludeko, Ludolf, Ludwik
Ł	Łukasz
M	Maciej, Marcin, Marek, Maternus, Mateusz, Maurycy, Melchior, Michał, Mikołaj
N	–
O	Otto
P	Paweł, Peregryn, Piotr
R	Reichart, Reinfried, Richard, Rudolf, Rüdiger
S	Sanderus, Siboto, Stanisław, Stefan, Szymon
T	Teodor, Tiedeman, Tilman, Tomasz, Tyło
U	–
W=V	Wacław, Walenty, Walter, Wawrzyniec (Lorenz, Laurentius), Werner, Wescelus, Wichard, Wikbold, Wilhelm, Winrych, Wolfram, Volklin, Volkmar
Z	Zachariasz, Zygfyrd

Tabela 2

**Wykaz najpopularniejszych imion członków pruskich kapituł katedralnych
do roku 1525³⁶**

Imię	Kapituła chełmińska	Kapituła pomezkańska	Kapituła warmińska	Kapituła sambijska	Liczba ogólna
Jan	34	35	82	26	177
Mikołaj	14	20	29	20	82 ³⁷
Henryk	10	14	28	8	60
Jakub	2	7	8	5	22
Andrzej	2	4	8	3	17
Piotr	1	5	4	5	15
Konrad	5	2	5	2	14
Herman	2	3	7	1	13
Michał		2	6	5	13
Albert	2	2	5(6)	3	12(13)
Arnold	1	2	9		12
Marcin	2	2	6	1	11
Wawrzyniec	2	4	4	1	11
Bertold	3	2	4	1	10
Paweł		3	4	3	10
Tomasz		1	4	5	10
Fryderyk	2	2	3	2	9
Jerzy		1	5	3	9
Bartłomiej	1	2	4	2	8 ³⁸
Eberhard	1	3	4		8
Gotfryd	2		6		8
Kaspar		3	4		7
Gerhard	1	2	3		6
Peregryn			5	1	6
Stefan	2		3	1	6
Szymon		2	1	2	5
Tylo			4	1	5

³⁶ Wykaz obejmuje imiona duchownych, które w czterech kapitułach pruskich wystąpiły przynajmniej pięć razy.

³⁷ Liczba ogólna wynosi oczywiście 83, lecz Mikołaj Goldaw, był zarówno kanonikiem warmińskim, jak i chełmińskim.

³⁸ Liczba ogólna wynosi dziewięć, lecz Bartłomiej Rogsener był zarówno kanonikiem chełmińskim, jak i pomezkańskim.

Tabela 3

**Wykaz patrociniów rodzaju męskiego, obiektów sakralnych
z terenu państwa zakonu krzyżackiego w Prusach³⁹**

Patrocinium	Diecezja chełmińska	Diecezja pomezkańska	Diecezja warmińska	Diecezja sambijska	Razem
Jerzy	11	14	21	4	50
Mikołaj	14	16	6	2	38
Jan ⁴⁰	11	8	18		37
Wawrzyniec	10	5	7	1	23
Jakub	6	5	7		18
Bartłomiej	7	7	3		17
Wojciech	3	2		4	9
Marcin	5	1	2		8
Andrzej	2	1	4		7
Mateusz	2	1	1		4
Antoni			2	1	3
Leonard		1	2		3
Piotr (Piotr i Paweł)	1(7)	1(6)	0(4)		2(17)
Tomasz		1			1
Maciej			1		1
Jodok			1		1
Błażej			1		1

³⁹ Wykaz tylko patrociniów rodzaju męskiego ma na celu ułatwić analizę w zestawieniu z imionami duchowieństwa kapitulnego. W tabeli zostały uwzględnione wezwania zarówno kościołów katedralnych, miejskich i wiejskich kościołów parafialnych, kościołów i kaplic filialnych oraz kościołów i kaplic szpitalnych. Powyższe zestawienie zostało sporządzone na podstawie pracy W. Rozyrkowskiego, *Omnis sancti*, ss. 77–188; zob. też inne istotne prace tego autora poruszające zagadnienie patrociniów w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach: idem, *Patrocinia średniowiecznych kościołów i kaplic w państwie krzyżackim w Prusach – poszukiwania i próby interpretacji*, w: *Tekst źródła. Krytyka, interpretacja*, pod red. B. Trelińskiej, Warszawa 2005, ss. 319–328; idem, *Mons Sancti Laurentii – wokół kultu św. Wawrzyńca*, w: W. Chudziak, *Wczesnośredniowieczna przestrzeń sakralna in Culmine i na Pomorzu Nadwiślańskim*, Toruń 2003, ss. 189–198; idem, *Patrocinia miejskich kościołów parafialnych w średniowieczu na przykładzie państwa zakonu krzyżackiego w Prusach*, w: *Miasta i mieszczaństwo w Europie środkowowschodniej do połowy XIX wieku*, pod red. D. Michaluk, K. Mikulskiego, Toruń 2003, ss. 301–317; idem, *Patronat nad parafiami w średniowiecznej diecezji chełmińskiej*, *Roczniki Humanistyczne*, 2001, t. 49, z. 2, ss. 110–143; idem, *Patrocinia kościołów parafialnych w diecezji chełmińskiej w średniowieczu*, *ZH*, 2000, t. 65, z. 3–4, ss. 45–70; idem, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej w diecezji chełmińskiej w czasach panowania zakonu krzyżackiego*, Toruń 2000, *passim*.

⁴⁰ Zestawiono razem Jana Chrzyciela i Jana Ewangelistę.

Tabela 4

**Zestawienie imion świętych patronów z terenu czterech diecezji
państwa zakonu krzyżackiego
z imionami pruskiego duchowieństwa kapitulnego**

Imię	Liczba patrociniów	Liczba duchownych
Jerzy	50	9
Mikołaj	38	82
Jan	37	177
Wawrzyniec	23	11
Jakub	18	22
Bartłomiej	17	8
Wojciech	9	1 ⁴¹ (13?)
Marcin	8	11
Andrzej	7	17
Mateusz	4	1
Antoni	3	1
Leonard	3	2
Piotr (Piotr i Paweł)	2 (17 ⁴²)	Piotr 15 Paweł 10
Tomasz	1	0
Maciej	1	3
Jodok	1	2
Błażej	1	0

⁴¹ Wojciech z Opatowca, który w 1359 r. otrzymał prowizję na kanonię warmińską, znany jest w źródłach również jako Albert de Bochnia, zob. SBKW, ss. 279–280. Dwunastu duchownych kapituł pruskich nosiło natomiast imię Albert, dlatego dodając do tego Wojciecha z Opatowca podano liczbę 13 w nawiasie.

⁴² Chodzi o siedemnaście wezwań św. św. Piotra i Pawła.